

Effecten van het akkervogelbeheer op de Naarder Eng

Dirk Prop

Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken
Goois Natuurreservaat

Effecten van het akkervogelbeheer op de Naarder Eng

Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken
Werkgroep broedvogels
Postbus 1028
1200 BA Hilversum
broedvogels@vwggooi.nl
www.vwggooi.nl

Goois Natuurreservaat

Uitgave VWG: 261

Tekst : Dirk Prop

Foto's : Hugo Weenen (omslag , pagina 20)
Jan van Gastel (pagina 10)
Dirk Prop (pagina 25)

Omslag : doorkijkje over akker 1

Copyright 2017 – Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum

Inhoudsopgave

1	Samenvatting	4
2	Inleiding.....	5
3	Het gebied.....	6
4	Werkwijze	7
5	Weer.....	8
6	Resultaten	9
6.1	Vogelsoorten jaarrond	9
6.2	Effecten beheer per vogelsoort.....	13
6.2.1	Effect beheer GNR	13
6.2.2	Vergelijking met ander gebieden met vogelvriendelijk akkerbeheer	14
6.3	Effect lengte van boomranden.....	17
6.4	Effecten gewas.....	18
6.4.1	Vergelijking andere onderzoeken	18
6.4.2	Effecten van gewassen op de Naarder Eng	20
7	Verstoringsen.....	23
8	Zoogdieren	25
9	Beheeradviezen	26
10	Geraadpleegde bronnen.....	29

1 Samenvatting

In de Naarder Eng is het effect van het vogelvriendelijke beheer van het Goois Natuurreservaat (GNR) onderzocht door het voorkomen van vogels op de door het GNR beheerde akkers te vergelijken met dat van enkele referentie akkers. Het onderzoek is in de periode van 2013 t/m 2016 uitgevoerd.

De conclusie is dat deze vorm van beheer zijn vruchten afwerpt. Het aantal vogels is op de vogelvriendelijke akkers bijna een factor 20 hoger. De soort die veruit het meest profiteert is de Vink. 75% van 4763 waargenomen vogels waren Vinken. Het gevarieerde engenlandschap is bij uitstek geschikt voor deze soort, omdat de hij graag in de nabijheid van boszomen foerageert, zodat hij zich snel kan terugtrekken bij de nadering end van een roofvogel. Andere soorten, zoals Geelgors en Grauwe Gors komen niet voor, omdat de soort tegenwoordig niet meer voorkomt in het Gooi.

Geadviseerd wordt om het vogelvriendelijke beheer te continueren en daarbij te proberen het soortenspectrum te verbreden met name door de aanplant van besdragende struiken.

De natuurlijke uitstraling van het gebied wordt nadelig beïnvloed door het niet naleven van de toegangsregels die gelden voor het uitlaten van honden.

2 Inleiding

De Naarder Eng is een landschappelijk fraai en afwisselend gebied met bossen, houtwallen en akkers, dat al eeuwenlang als bouwland in gebruik is.

Het beheer van het terrein valt voor het merendeel onder de verantwoordelijkheid van het GNR. Het streven van deze organisatie is om het oorspronkelijk karakter van het kleinschalige landschap zo veel mogelijk te behouden.

Het gebruik van de akkers verschilt nogal. Deels zijn de akkers aan boeren verpacht. Het gaat dan om relatief grote percelen, waarop vooral maïs wordt verbouwd. Ook zijn er enkele kavels in gebruik voor de kweek van kerstbomen. Als de pachttermijn afloopt, kan de akker onder specifieke voorwaarden op jaarbasis in gebruik worden gegeven aan de plaatselijke boeren. Er gelden dan aanvullende milieurestricties. Zo mag er geen kunstmest worden gebruikt, geen maïsteelt plaatsvinden, overhangende boomtakken mogen niet worden gesnoeid en het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen is niet toegestaan.

Een klein deel van de akkers is in beheer bij het GNR. Op deze gronden worden traditionele gewassen verbouwd, zoals Spelt en Boekweit. Er wordt niet commercieel geoogst; een deel van de gewassen blijft gedurende de winter staan. De bedoeling is dat zo de zaden beschikbaar komen voor trek- en wintervogels. Omdat het GNR het effect van dit beheer wil weten, is aan de Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken gevraagd om het voorkomen van vogels te monitoren.

Het doel van de monitoring is om antwoord te geven op de volgende vragen:

- Wat is het effect van de beheermaatregelen op overwinterende akkervogelsoorten?
- Door welke gewassen worden de vogels aangetrokken?
- Welke invloed heeft de fasering van de bewerking van akkers, zoals maaien en ploegen?
- Welke verbeteringen kunnen worden doorgevoerd om de akkers geschikter te maken voor wintervogels?

Contactpersonen GNR

Contactpersonen bij het GNR waren Ben Blessing en Poul Hulzink.

Zij voorzagen ons van informatie over het gebied en gaven een instructieve introductiewandeling.

Verder ontvingen we kaartmateriaal en elk seizoen een zaairooster van de akkers van het onderzoeksgebied.

Waarnemers

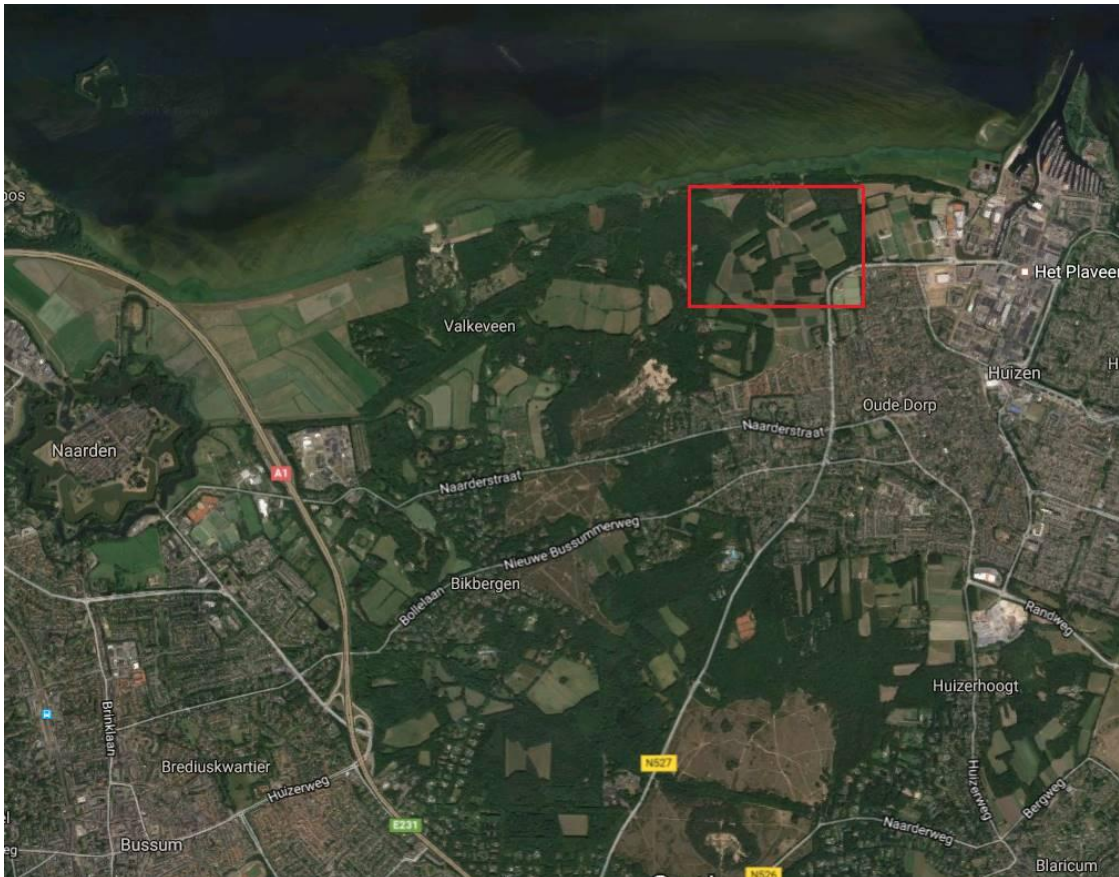
De tellingen zijn uitgevoerd door de volgende waarnemers:

- Huub Casander
- Jelle Harder
- Tjark van Heijningen
- Peter Jansen
- Dick Jonkers
- Paul van der Poel
- Dirk Prop
- Hugo Weenen

Huib Casander, Dick Jonkers en Paul van de Poel voorzagen een eerdere versie van dit rapport van commentaar.

3 Het gebied

De Naarder Eng ligt op de kop van de Utrechtse Heuvelrug ten noorden van de bebouwde kom van Huizen. Lopend vanaf één van de twee parkeerplaatsen aan de zuidkant belandt men in een kleinschalig engenlandschap, waar beboste percelen afgewisseld worden door akkers. Aan de noordzijde eindigt de hooggelegen bosgrond abrupt in een rietzone, die de oever vormt van het Gooimeer. De plotselinge overgang is typerend voor de voormalige klifkust van de Zuiderzee.

Figuur 1. De Gooise noordflank met de gemeente Huizen en Naarden. Het onderzoeksgebied is rood omkaderd.

4 Werkwijze

In het onderzoeksgebied van de Naarder Eng zijn zeventien akkers geselecteerd. Om het effect van het beheer te kunnen bepalen zijn de onderzochte akkers zodanig gekozen, dat een deel van de akkers door het GNR wordt beheerd en ter referentie een aantal akkers dat is verpacht aan boeren.

Gedurende een periode van 2013 t/m 2016 zijn de op deze akkers voorkomende vogels gemonitord.

Figuur 2. Het onderzoeksgebied van de Naarder Eng. De gemonitorde akkers zijn rood omkaderd en genummerd.

Planning

- Elke 14 dagen is een telling uitgevoerd van de op de geselecteerde akkers verblijvende vogels
- De telling werd uitgevoerd door één of (meestal) twee personen.
- In het eerste seizoen 2013/14 zijn de akkers jaarrond geïnventariseerd. De daaropvolgende seizoenen is uitsluitend gedurende de winterperiode van 1 oktober tot 1 april geteld.
- Bij de telling is gebruik gemaakt van verrekijkers en telescopen.
- De telling is meestal op zater- of zondag uitgevoerd, in enkele gevallen op een doordeweekse dag

Telling

- Alle vogels zijn geteld die op of boven de akkers binnen het telgebied verbleven. Vliegende vogels (zwaluwen, roofvogels) werden ook meegeteld, maar alleen als ze lager dan de boomkruinen vlogen.
- De in bospercelen aanwezige vogels zijn niet meegeteld.
- Met name Vinken pendelen regelmatig heen en weer tussen de bomen en akkers. Als het telteam zo'n groepje waarnam, werd geprobeerd het aantal van de volledige groep te bepalen. Er werd dan wat langer stilgestaan, omdat het soms even kon duren voordat de Vinken weer uit de bomen op de akkers neerstreken. Vinken die geen behoefte hadden om op de akker te foerageren en in de bomen bleven zitten, zijn niet meegeteld.
- De vogels werden ingetekend op een veldkaart met de genummerde akkers (zie Figuur 2).
- Een vogel telde slechts eenmaal mee. Indien de vogels naar een andere akker vlogen, telde alleen de waarneming op de eerste akker.
- Van elke akker werd de toestand genoteerd:
 - gezaaid
 - gewas
 - geoogst
 - kaal/geploegd
 - gemaaid
 - overjarig zaad

Uitwerking

- Na afloop van de telling zijn de aantallen vogels per akker getotaliseerd.
- De totalen per akker en per soort zijn door de geautoriseerde waarnemers via de internetapplicatie www.telling.vwggooi.nl geregistreerd. Tevens werden hier de in het veld genoteerde bijzonderheden aan toegevoegd.

5 Weer

De drie winters van 2013-2016 waarin wij onze waarnemingen uitvoerden waren uitgesproken zacht. De gemiddelde wintertemperatuur bedraagt 6 °C. In de winters was de gemiddelde temperatuur als volgt: 2014- 6.3 °C; 2015: 3.7 °; 2016: 6.4 °C (www.knmi.nl).

6 Resultaten

6.1 Vogelsoorten jaarrond

Dit hoofdstuk behandelt de waargenomen soorten in afnemende volgorde van talrijkheid. Het betreft de resultaten van drie winterperiodes plus de jaarrondtelling van het eerste jaar.

Soort	Aantal
Vink	3548
Zwarte Kraai	226
Merel	171
Boomleeuwerik	119
Groenling	116
Koolmees	73
Witte Kwikstaart	72
Keep	69
Houtduif	66
Holenduif	56
Grauwe Gans	34
Roodborst	31
Pimpelmees	24
Graspieper	20
Boerenzwaluw	17
Spreeuw	17
Heggenmus	15
Gaai	11
Gierzwaluw	11
Koperwiek	9
Putter	9

Soort	Aantal
Winterkoning	6
Grasmus	5
Buizerd	4
Havik	4
Zwartkop	4
Rietgors	3
Tjiftjaf	3
Grote Lijster	2
Kruisbek	2
Nijlgans	2
Zanglijster	2
Sijs	2
Boomklever	1
Ekster	1
Gekraagde Roodstaart	1
Huisbus	1
Kleine Karekiet	1
Kramsvogel	1
Matkop	1
Totaal	4763

Tabel 1. Aantal waargenomen exemplaren per soort gedurende de zomer- en wintertellingen in de volledige onderzoeksperiode.

De Vink is veruit de meest talrijke soort op de akkers. In totaal namen we 3545 exemplaren waar, waarvan 3375 in de winterperiode. De vogels foerageren in groepjes van 10 tot soms 200 exemplaren op de akkers. Bij het minste of geringste vliegen ze op naar de bosrand, die nooit ver weg is, want de Vinken zitten bij voorkeur binnen een afstand van enkele tientallen meters van de bomen. Soms is de afstand groter, maar dit is een uitzondering op de regel.

Mannetjes Vinken zijn van dichtbij exotisch gekleurd maar op afstand hebben ze een uitstekende schutkleur. Als de Vinken opvliegen, flitsen de witte vleugelstrepen op en het aantal vogels blijkt dan vaak verrassend veel hoger dan in eerste instantie ingeschat is op basis van de op de bodem rondhippende vogels. Meestal keren de Vinken na enkele minuten in kleine groepjes weer terug naar de akker, en dit kan zich per uur enkele tientallen malen herhalen. Hoewel dit gependel op de menselijke waarnemer nogal nerveus overkomt, is dit het normale gedragspatroon van de Vink, die zijn foerageergebied op de grond zo kiest, dat hij bij een naderende predator

binnen enkele seconden de beschutte veiligheid kan vinden tussen de takken in het bos of struikgewas.

Vink

Al vanaf juli kunnen er groepjes van tientallen Vinken op de akkers gezien worden (Figuur 3). Uit een broedvogelinventarisatie van de Naarder Eng in 2010 (Weenen 2010) kwam de Vink met 69 paar als meest talrijke broedvogel uit de bus. Waarschijnlijk zullen onze zomerwaarnemingen betrekking hebben op deze plaatselijke broedvogels. De Vink is in Zuid- en Midden-Europa een standvogel, maar Scandinavische Vinken trekken massaal naar het zuiden en overwinteren in Duitsland, Nederland, België, Engeland en vooral Frankrijk. We zien de aantallen dan ook vanaf half november oplopen, wanneer de hoofdmacht vanuit Scandinavië arriveert.

Omdat we alleen de op de akkers aanwezige Vinken telden, bleven de vogels die tijdens ons bezoek in de bomen bleven zitten buiten de statistieken. Indicatief zal het aantal aanwezige vogels, inclusief die in de bomen, een factor twee hoger gelegen hebben dan dat wij hebben geteld.

Op zeer ruime afstand van de Vink is de Zwarte Kraai de meest talrijke soort met 174 getelde exemplaren. In meer dan de helft van de tellingen was de Zwarte Kraai aanwezig met een uitschieter van 44 exemplaren op 27 oktober 2014.

De Merel is de derde meest getelde soort. De soort foerageert vooral langs de boszomen en op de paden waar ze gevallen bessen en dergelijk van de kale grond eten. De Merel is een standvogel en heeft dan ook de hoogste presentie van alle soorten (waargenomen in 77% van de tellingen). In de winter krijgen de standvogels gezelschap van hun soortgenoten uit Scandinavië. De meeste trekkende Merels worden volgens www.trektellen.nl in de eerste helft van november gezien. Dit komt overeen met onze waarnemingen: het maximum aantal van 21 exemplaren namen we waar op 15 november 2014.

De Boomleeuwerik is de vierde meest getelde soort met 119 exemplaren. De Boomleeuwerik is een vrij talrijke broedvogel op de heidevelden van het Gooi (Prop 2010) waar de vogel zich door zijn heldere zang luid en duidelijk profileert. Buiten het broedseizoen is de soort echter onopvallend. In tegenstelling tot de Vink houdt de soort zich bij gevaar gedekt en vliegt bij verstoring niet op naar een nabijgelegen bosrand. Hij vertrouwt op zijn schutkleur bij de nadering van een predator. Van deze strategie hadden wij ook 'last'. Wij ontdekten de soort vaak min of meer toevallig ("Beweegt daar iets?") en soms moest de telescoop er bij te pas komen om op basis van de kenmerkende wenkbrauwstreep de Boomleeuwerik met zekerheid te kunnen determineren. De vogels werden tijdens zeven bezoeken waargenomen met een maximum van 30 exemplaren op 18 januari 2014. Door zijn heimelijkheid zal de soort ongetwijfeld bij sommige tellingen over het hoofd zijn gezien. Vermoedelijk zwerft er gedurende de gehele winterperiode een vrij vaste groep van ca 30 exemplaren in het gebied.

De Groenling staat in de jaarrond top-5 met 116 exemplaren op de vijfde plaats. Opvallend is dat de Groenling alleen in de zomermaanden in aantallen van enige omvang voorkomt (zie Figuur 3). Het maximum aantal is geteld op 31 augustus 2013 met 35 exemplaren in een gemengde groep met Vinken. In de wintermaanden is de Groenling zeer schaars; er zijn in die periode nooit meer dan vier exemplaren gezien tijdens één bezoek.

Ook Koolmees en Witte Kwikstaart zijn soorten die vooral in de zomer zijn waargenomen (totaal respectievelijk 73 en 72 exemplaren).

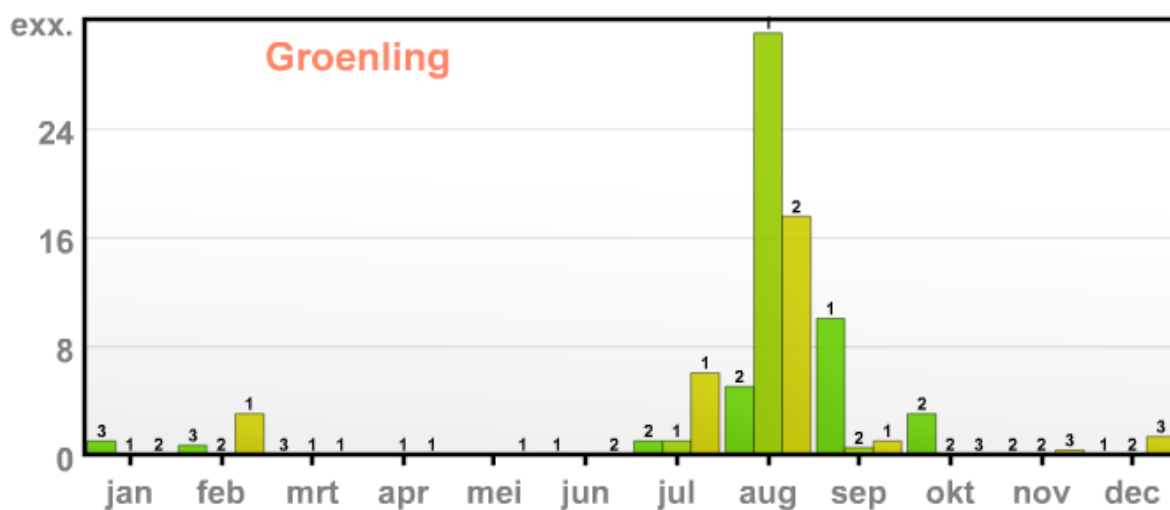
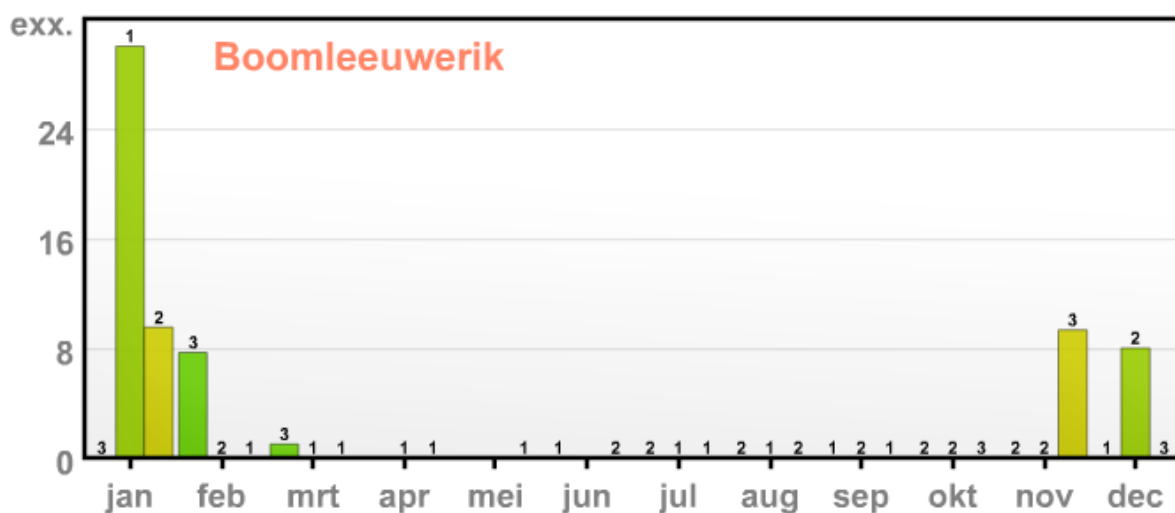
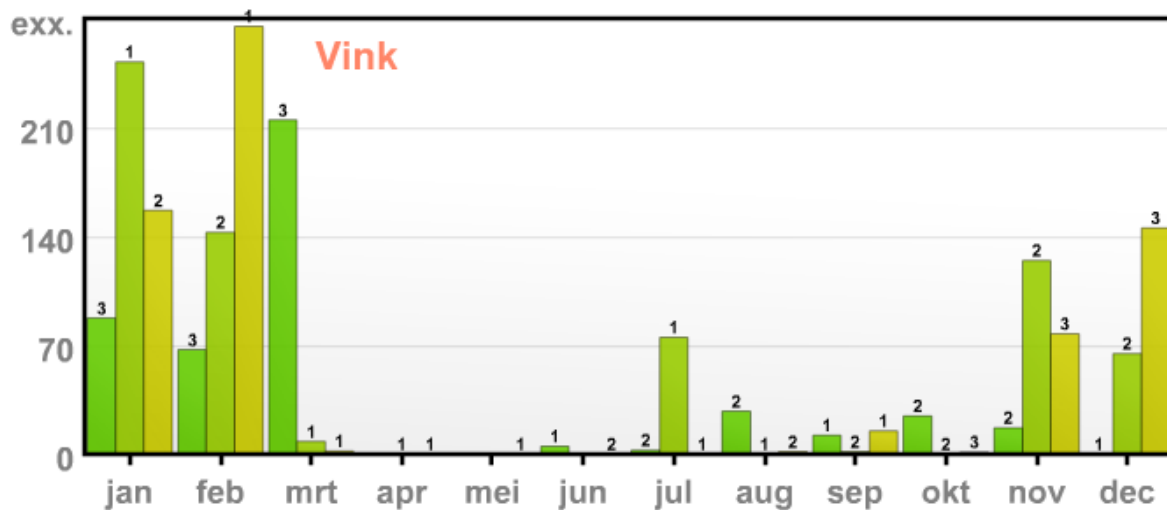
De Keep daarentegen is met 69 exemplaren een typische wintergast. Deze soort zat in de winter vaak in gering aantal tussen de Vinken. Het waren er nooit veel en soms werd zelfs alleen maar de 'kjèèèp roep gehoord. In dat geval werden er één of twee exemplaren genoteerd. Een uitschieter vormde 5 maart 2016, toen 55 exemplaren geteld werden.

Houtduif (66 exemplaren) en Holenduif (56 exemplaren) werden vooral gezien in het voorjaar op pas ingezaaid graan en ook in de periode direct na de graanoogst. Boerenzwaluwen (17 exemplaren) en Gierzwaluwen (11 exemplaren) joegen in de zomer boven de akkers. Gierzwaluwen zijn opportunisten, die afhankelijk van het voedselaanbod, in het Gooi op zeer wisselende locaties in groten getale jegend gezien kunnen worden: boven de weilanden van de Eempolder, boven heidevelden of boven het water van het Gooimeer. Bij stormachtige weer kunnen ze soms uitwijken naar beschutte zones en de aantallen in de Naarder Eng kunnen dan oplopen tot honderden exemplaren. Tijdens onze reguliere tellingen hebben we dit echter niet waargenomen.

Naast de bovengenoemde soorten zien we verschillende soorten die zich in de bosrand ophouden, op het pad of op de akkerrand. De Merel is als top-5 vogel al genoemd en verder ook Roodborst (31 exemplaren), Heggenmus (15 exemplaren), Winterkoning (6 exemplaren), Grasmus (5 exemplaren), Zwartkop (4 exemplaren) en Tjiftjaf (3 exemplaren).

Sommige soorten werden vooral gezien tussen de groepen Vinken zoals de eerder genoemde Keep en Groenling. Soms konden we met de telescoop ook nog een Rietgors ontdekken.

Gemiddeld aantal exemplaren per telling

Figuur 3. Het voorkomen in de tijd van Vink, Boomleeuwerik en Groenling. De diagrammen geven het gemiddeld aantal exemplaren per 10-dagen periode over de gehele onderzoeksperiode. Boven de staafkolom is telkens aangegeven op hoeveel tellingen het gemiddelde is gebaseerd.

6.2 Effecten beheer per vogelsoort

6.2.1 Effect beheer GNR

Om te bepalen welk effect het door GNR gevoerde akkerbeheer heeft op het voorkomen van de vogels, zijn de waarnemingen op de door GNR beheerde akkers vergeleken met die van de andere akkers. Hierbij zijn alleen de waarnemingen van de winterperiodes gebruikt van 1 oktober tot en met 31 maart.

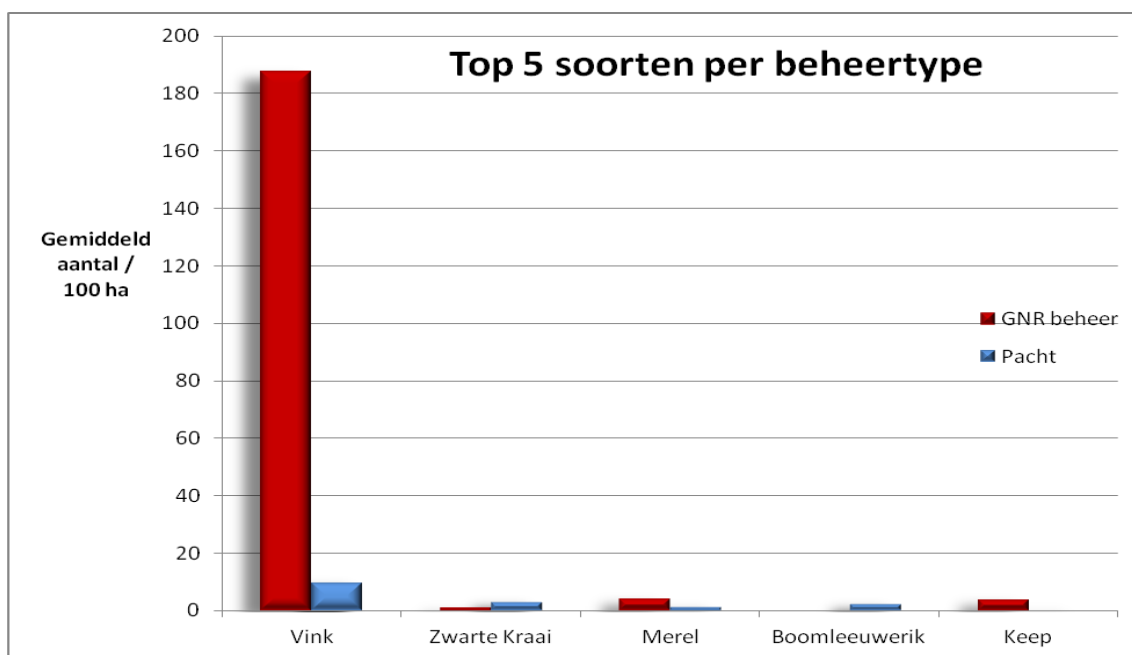
We zien in Figuur 4 dat het aantal waargenomen vogels op de door GNR beheerde akkers beduidend hoger is dan op de andere akkers. Bij de Vink namen we op de GNR akkers gemiddeld 187 exemplaren waar tegenover slechts 10 op de andere akkers.

Verhoudingsgewijs laat de Keep eenzelfde verschil zien, maar de absolute aantallen zijn veel lager.

Ook de Merel heeft een duidelijke voorkeur voor de door GNR beheerde akkers met gemiddeld 4 exemplaren / 100 ha tegenover 1,1 exemplaar /100 ha op de andere akkers.

Voor de Zwarte Kraai maakt het beheer door GNR niet veel uit. De kraaien foerageren vooral op de maïsstoppels, waar ze de achtergebleven maïskorrels eten. Opvallend is dat ook de Boomleeuwerik niet lijkt te profiteren van het beheer door GNR, integendeel zelfs, we hebben de vogels alleen waargenomen op de grote, kale akkers die niet door GNR worden beheerd. Deze voorkeur voor een zeer kale vegetatie vertonen de vogels ook in het broedseizoen, waarin ze met name voorkomen op de meest kale stukjes heide. Onduidelijk is wat de vogels eten op de kale akkers. Verder is het onbekend of de in de winter aanwezige vogels dezelfde zijn als de broedvogels van de Gooise heidevelden, of dat het gaat om migranten van elders.

Om de door ons geconstateerde top-5 in een bredere context te plaatsen zijn in het volgende hoofdstuk de resultaten van de Naarder Eng vergeleken met die van enkele andere gebieden waar het voorkomen van akkervogels is onderzocht.

Figuur 4. Gemiddeld aantal vogels per 100 ha op akkers die door GNR worden beheerd en op gepachte akkers.

6.2.2 Vergelijking met ander gebieden met vogelvriendelijk akkerbeheer

Naar aanleiding van de in snel tempo afnemende aantallen akkervogels zijn verschillende onderzoeken uitgevoerd naar het voorkomen van akkervogels en is gezocht naar effectieve maatregelen om het tij te keren. Limosa heeft zelfs een apart themanummer gewijd aan de akkervogels (van 't Hof et al. 2013).

De onderzoeksresultaten laten grote verschillen zien in de soorten die profiteren van vogelvriendelijk akkerbeheer.

Figuur 5 laat de top-5 zien van de volgende vijf onderzoeksprojecten:

- Naarder Eng (dit rapport)
- Groningen en Drenthe (Ottens et al. 2013)
- Graanstoppel in Zeeland (Roodbergen et al.)
- Zuid-oost Nederland (Stip et al. 2013)
- Hamsterreservaat Zuid-Limburg (Stip et al. 2013)

Opvallend is het grote verschil in talrijkheid van de Vink. Dit is de dominante soort in de Naarder Eng, terwijl de Vink in de andere gebieden veel minder talrijk is en in Zeeland en Limburg zelfs uitgesproken schaars. De verklaring voor dit grote verschil is dat de Vink schaarser is naarmate het landschap minder bomen heeft. Ottens et al. (2013) schrijven: *'Mogelijk is het aantal of de afstand tot de omliggende bomen en struiken, waarin de vogels dekking zoeken bij gevaar, een beperkende factor'*.

Ook Van Noorden (2013) constateerde dit bij de tellingen van de hamsterreservaten in Limburg, waar de Vink schaars is: *"In acht van de tien winters bleef het wintermaximum onder de 35 vogels. Kennelijk kan deze bossoort in de winter maar moeilijk worden verleid om in het halfopen tot open akkerhabitat te foerageren."*

De tegenhanger van de Vink is de Veldleeuwerik die duidelijk een voorkeur heeft voor de open akkers.

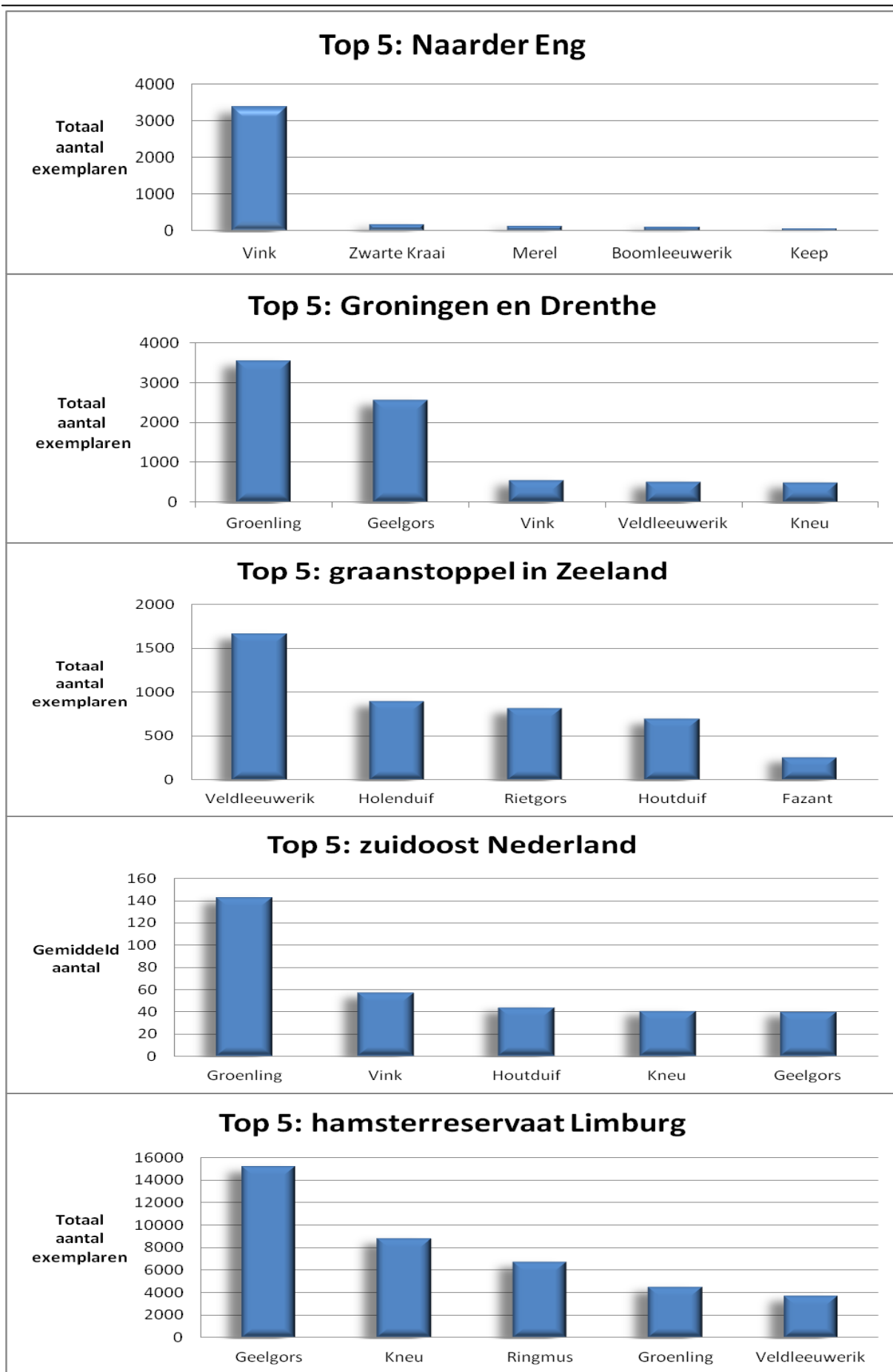
Dochy en Hens (2005) maken in hun omvangrijke onderzoek getiteld 'Van de stakkers van de akkers naar de helden van de velden' verschil tussen de avifauna van open landschappen en die van de kleinschalige landschappen. In de kleinschalige landschappen vormen hagen, houtkanten, knotbomen, boomgaarden, enzovoort een dominant aspect van het landschap. Op basis van de landschapskenmerken kunnen we de Naarder Eng indelen bij de kleinschalige landschappen. Typische soorten van het open landschap, zoals Veldleeuwerik, Kievit en kiekendieven zullen we er niet aantreffen. Het gebied is daarvoor te boomrijk. Voor de typische soorten van het half openlandschap, zoals de Vink, is dit juist een pre. Dit verschil is ethologisch te verklaren door de wijze waarop de vogels predatoren trachten te ontwijken. De vogels van de kleinschalige landschappen zoeken bij verstoring zo snel mogelijk dekking in de meest nabijgelegen boom. Soorten van de open vlakte vertrouwen meer op hun camouflage en ontwijkvluchten, voor als de predator te dicht is genaderd. Voor deze groep vormen de bomen juist een gevaarlijk element, omdat van hieruit onverwacht een roofvogel tevoorschijn kan komen.

Het onderscheid tussen vogels van de open vlakte en die van de kleinschalige landschappen is echter niet de enige verklarende factor voor de verschillen tussen de verschillende onderzoeken. Dit wordt met name duidelijk als we het voorkomen van de Geelgors bekijken. Deze soort ontbreekt in Zeeland en de Naarder Eng, terwijl hij in de andere gebieden talrijk tot zeer talrijk is. Het is geen toeval dat deze geografische verspreiding overeenkomt met die van het huidige broedareaal van de

Geelgors: in het westen van het land ontbreekt de soort, maar in het oosten van het land is hij een vrij talrijke broedvogel.

De Geelgors is een standvogel die 's winters geen grote afstanden aflegt, als daar geen noodzaak toe is. Het areaal waarbinnen de soort in de winter foerageert is daardoor beperkt en voedselgebieden die hier buiten liggen zullen onder normale omstandigheden niet worden benut.

Overigens kwam de Geelgors vroeger nog in het Gooi voor. Slijper schrijft dat de soort een algemene zomervogel was op de terreinen van de Stichting Gooisch Natuurreservaat. In 1967 waren er nog maximaal 21 paren en 1981 nog maar twee (Jonkers et al.1985). Sindsdien is hij uit het Gooi verdwenen.

Figuur 5. Top-5 van de meest talrijke soorten in vijf verschillende onderzoeken naar akkervogels.

6.3 Effect lengte van boomranden

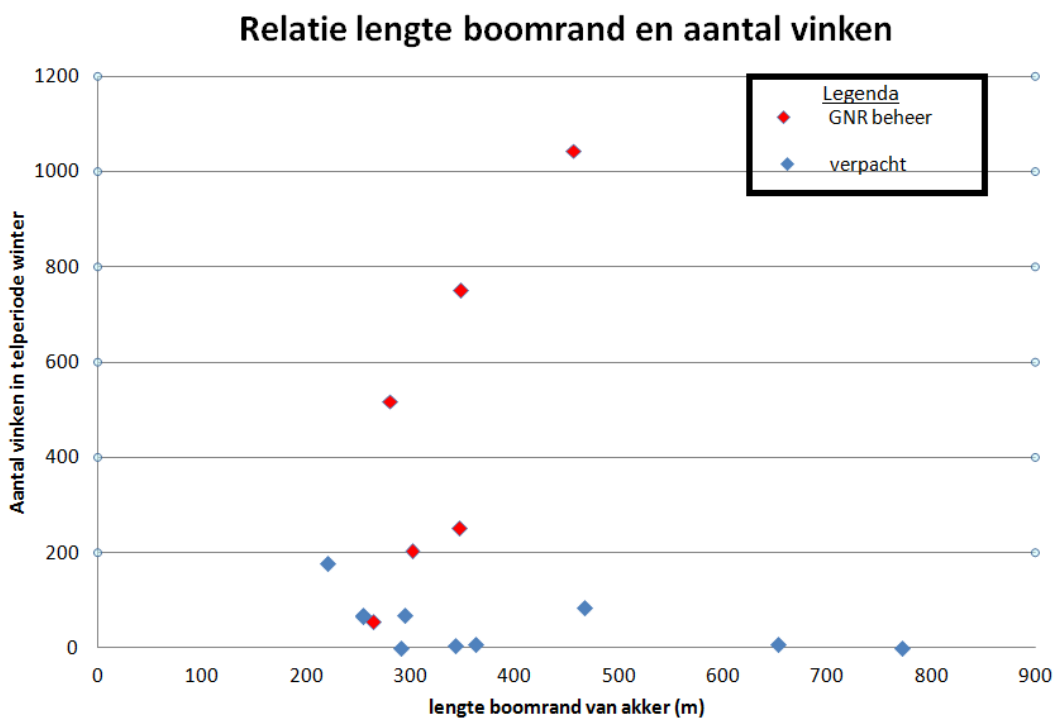
Zoals eerder beschreven zitten de Vinken op de akkers bij voorkeur in de nabijheid van een bosrand. De door GNR beheerde akkers zijn in vergelijking met de andere akkers klein en door bos omgeven, zodat de mogelijkheid bestaat dat het positief effect op deze akkers niet wordt veroorzaakt door het beheer, maar door de aanwezigheid van bosranden.

Om dit te kunnen beoordelen is de relatie bepaald tussen het aantal Vinken op een akker en de lengte van de aangrenzende boomrand. In **Figuur 6** is deze relatie uitgezet waarbij onderscheid is gemaakt tussen de door GNR beheerde akkers en de overige akkers.

Bij de overige akkers zien we geen enkele relatie. Op de twee akkers met de langste boomranden werden zelfs helemaal geen Vinken waargenomen.

In de door GNR beheerde akkers zien we daarentegen een sterk kwadratisch effect. Blijkbaar speelt de aanwezigheid van een boszoom voor de Vinken pas een rol als er voldoende voedsel op de akker beschikbaar is.

In de volgende paragraaf wordt nader ingegaan op het effect van de verschillende gewassen op de akkers.

Figuur 6. Relatie tussen de lengte van boszoom van de akker en aantal Vinken gedurende drie winters.

6.4 Effecten gewas

Alvorens de resultaten van ons onderzoek te behandelen, bekijken we eerst de belangrijkste conclusies van enkele andere onderzoeken uit de literatuur.

6.4.1 Vergelijking andere onderzoeken

Dochy en Hens (2005) komen in hun uitgebreide literatuurstudie van met name onderzoeken in Engeland tot de volgende conclusies:

- Granen zijn 's winters cruciaal voor de meeste akkervogels, in het bijzonder Gerst, Haver en Triticale (kruising van Tarwe en Rogge)
- Stoppels van Zomergerst zijn beter dan andere graanstoppels, want er is relatief veel kale bodem (gemakkelijk om rond te schuifelen) en door het met deze teelt verbonden herbicideschema zijn er op de stoppels toch heel wat onkruidjes te vinden
- Graanstoppelvelden zijn niet a priori goed: er moet voldoende graan gemorst zijn (minstens 50 zaden/m² voor Patrijs en Geelgors én er moeten voldoende geschikte onkruiden aanwezig zijn. Anders verbruiken de vogels te veel energie om hun kost bijeen te zoeken.
- Er is variatie in zadenvoorkeur volgens de regio, in feite overeenkomstig de aan- of afwezigheid van onkruidsoorten. De talrijkste planten met de grootste zaden worden het meest gegeten, want dit kost de minste moeite
- Eenjarige planten zijn belangrijker dan meerjarige planten, omdat ze over het algemeen meer en/of grotere zaden dragen
- De eenjarige planten die in het voorjaar kiemen zijn op dit vlak gunstiger dan najaarskiemers, vandaar ook een rechtstreeks belang van zomergewassen t.o.v. wintergewassen
- De meest geliefde onkruidzaden zijn ganzenvoetsoorten (in het bijzonder Melganzenvoet), duizendknoopsoorten (in het bijzonder Varkensgras, Zwaluw tong en Perzikkruid), Vogelmuur en zaden van grotere kruisbloemigen, zoals Herik, Koolzaad en aanverwanten.
- Andere geliefde soorten zijn zaden van allerhande grassen, de groene delen van vlinderbloemigen, Gewone Braam, Kleine Brandnetel, Duivekervel, en in het bijzonder voor de Carduelis-vinken ook composieten zoals Klein Kruiskruid en distels.
- Brassica-soorten (Boerenkool, Koolzaad, Raap, Koolraap, etc.) zijn de 'beste keuze' wanneer ze twee winters kunnen blijven staan voor de zaadsetting, in het bijzonder boerenkool (*Brassica oleracea viridis*). De eerste winter komen vooral insectenetters aan hun trekken, het tweede jaar de zaadeters. De oliehoudende zaden zijn evenwel niet zo geschikt voor de Geelgors.
- Gierstmelde of Quinoa is een goede voedselplant. Het is een eiwitrijk gewas, dat nauw verwant is aan Spinazie en Melganzenvoet.

In aanvulling op het literatuur onderzoek hebben Dochy en Hens (2005) ook onderzoek gedaan naar de meest geschikte gewassen voor inzaai in akkerranden.

- Het aantal vogels en het aantal vogelsoorten in vogelgewasranden is veel hoger dan op naburige normale velden, en dit zowel 's winters als 's zomers. Niet alleen zaadeterende akkervogels profiteren van deze randen, maar ook heel wat zangvogels die van ongewervelden leven (Zanglijster, Heggenmus en Merel).

- Granen (vooral Gerst en Haver) en Lijnzaad (Vlas) zijn ook goed, graan is zelfs noodzakelijk voor Grauwe Gors en Geelgors.
- Pluimgierst is vrij geliefd bij vogels maar is als warmteminnende plant moeilijker te telen; dit lukt enkel op warme plaatsen (beschutte randen, zuidhellingen, lichte bodems, ...).
- Phacelia, Boekweit ¹, Bernagie en Zonnebloemen trekken weinig vogelsoorten aan en hoeven niet te worden opgenomen in vogelgewasranden. Zonnebloemen zijn wel populair bij Groenlingen, maar worden in het najaar al snel leeggegeten zodat ze later in de winter geen rol van betekenis meer vervullen. Phacelia en Bernagie worden soms wel meegezaaid om insecten aan te trekken als voedsel voor b.v. Patrijzenkuikens.
- Andere geschikte planten voor tweejarige randen: teunisbloemsoorten (voor de zaden) en honingklaversoorten (trekt nectarzoekende insecten aan en is bodemverbeteraar).
- De Veldleeuwerik profiteert meestal niet van deze randen en heeft altijd open (stoppel)velden nodig.
- Voor distelspecialist Putter zijn Grote Kaardebol en klitsoorten zeer geschikte alternatieven in tweejarige stroken

Ook in Nederland is door verschillende onderzoekers literatuur- en veldonderzoek verricht naar de graanstoppelevelden. Deze gebieden zijn in potentie van groot belang vanwege het relatief grote oppervlak van graanvelden en vanwege de grote zaadopbrengst van graan. Ook het korrelformaat is zeer geschikt voor de meeste vogelsoorten, dit in tegenstelling tot maïs, dat voor de meeste akkervogels niet hanteerbaar is.

Van Noorden (2013) concludeert naar aanleiding van zijn onderzoek in het hamstervaak in Limburg: *“Soorten zoals Houtduif, Huismus, Ringmus, Geelgors en Grauwe Gors hebben een sterke voorkeur voor graan als voedsel. Graankorrels zijn in het hamsterreservaat voldoende voorhanden, maar zeker aan het begin van de winter minder goed beschikbaar, omdat ze dan nog in de aren zitten in een dichte 30 tot 50 cm hoge vegetatie. In de loop van de winter wordt het gewas ijler en vallen er meer korrels op de grond. In de loop van het onderzoek is duidelijk geworden dat het belangrijk is om variatie aan te brengen in de graansoorten. Zo worden elk seizoen stroken (zomer- en winter-) tarwe, (winter-) rogge en (zomer-) gerst geteeld. Deze variatie is van belang omdat elk gewas anders reageert op de weersomstandigheden, zoals droge en natte jaren. Het ene gewas legt ook minder dan het andere, waardoor er bij sneeuwval nog graan beschikbaar is. In de percelen met agrarisch natuurbeheer wordt wel stengelverkort toegepast. Deze stof zorgt voor kortere stevige stengels, waardoor het gewas nauwelijks gaat legeren en het graan veel langer goed blijft.”*

Bos (2013) concludeert in zijn onderzoek naar het gebruik van graanstoppelevelden door akkervogels het volgende: *“Natuurlijk bestaan er tal van vragen over de kwaliteit van hedendaagse overblijvende graanstoppelevelden voor akkervogels en de rol die ze kunnen spelen bij het keren van negatieve populatietrends van de diverse soorten. Internationaal bestaat er echter wel consensus over dat overblijvende graanstoppelevelden aan zaadeters meer te bieden hebben dan habitats zoals intensief grasland, maïsstoppelevelden, onbegroeide akkers, wintergraanakkers of akkers met groenbemestingsgewassen. Ook voor muizeneters lijken stoppelevelden een duidelijke meerwaarde te hebben.”*

¹ Ons onderzoek in de Naarder Eng laat wel een positief effect van Boekweit zien (zie § 6.4.2)

6.4.2 Effecten van gewassen op de Naarder Eng

Het overjarig laten staan van zaaddragende gewassen heeft een duidelijk positief effect op het voorkomen van vogels. Figuur 7 laat het voorkomen zien van de Vink per gewastype. Vooral Boekweit scoort hoog. Ook percelen met gemengde kruiden, zoals Wikke, Klaver, Melde, Spurrie, Perzikkruid, Pluimgierst en Quinoa een positief effect zien. Omdat de kruiden door elkaar groeiden, was niet te beoordelen welke hiervan de grootste bijdrage leverde.

De positieve effecten van deze overjarige kruiden zijn in lijn met de conclusies van akkervogelonderzoek elders, met als enige verschil dat Boekweit bij ons een positief effect liet zien, terwijl Dochy en Hens (2005) aangeven dat Boekweit weinig vogels aantrekt.

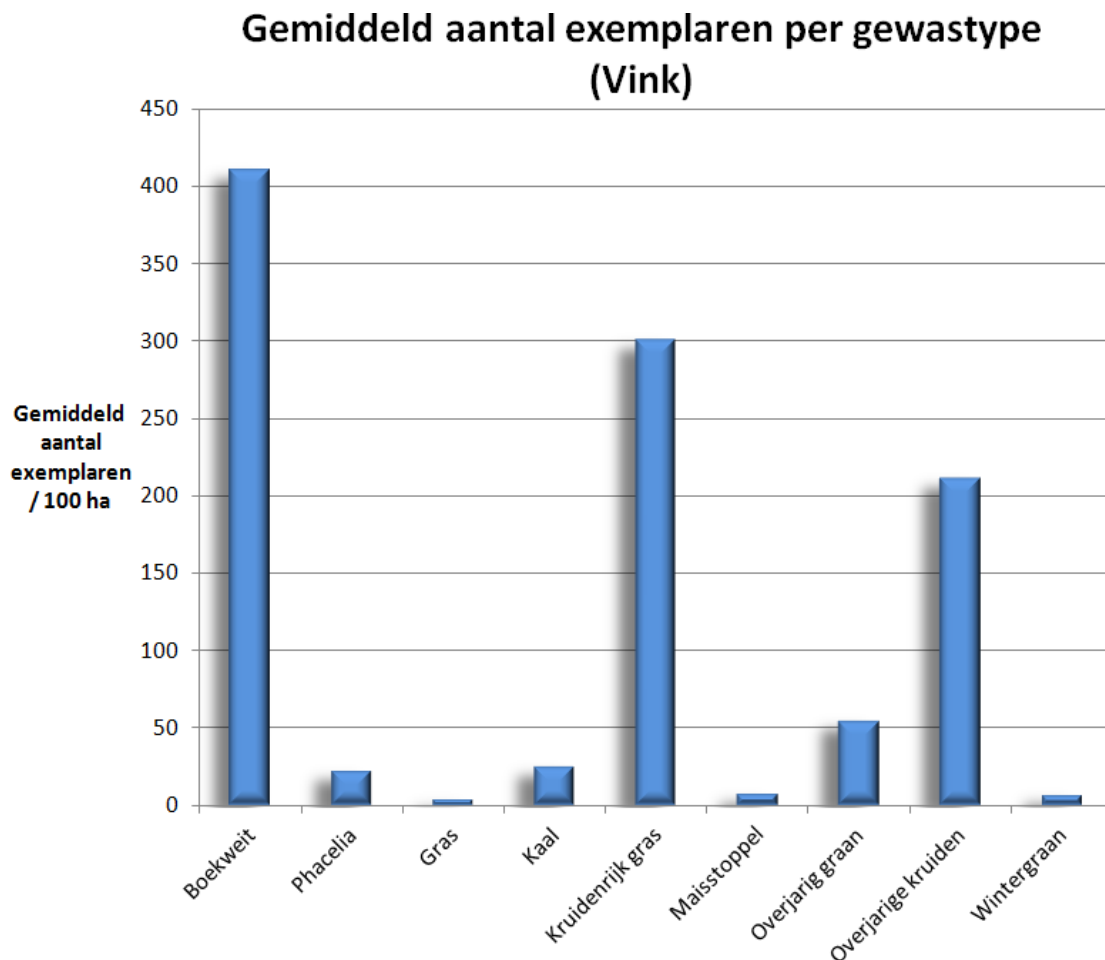
Er zijn ook gewassoorten die geen of een tegenvallende aantrekkingskracht hebben op wintervogels.

Mosterdzaad wordt als groenbemesters ingezaaid na de oogst van het hoofdgewas in de nazomer. Het groeiseizoen is door deze late inzaai te kort voor zaadvorming en biedt de akkervogels geen voedsel. Deze conclusie dat groenbemesters weinig te bieden hebben aan wintervogels is in overeenstemming met de andere akkervogelonderzoeken (zie vorige hoofdstuk).

In 2015 zijn ook Quinoa en Bladramenas ingezaaid in een mengsel met andere kruiden. Uit andere onderzoeken is gebleken dat de zaden van deze planten veel akkervogels aan kunnen trekken, met name Groenling. In de Naarder Eng sloegen deze plantensoorten echter zeer matig aan en de aren en peulen, voor zover aanwezig, bevatten slechts weinig zaden. Vermoedelijk is de zandige bodem in combinatie met de beperkte bemesting niet geschikt voor deze soorten.

Boekweitakker (akker 6)

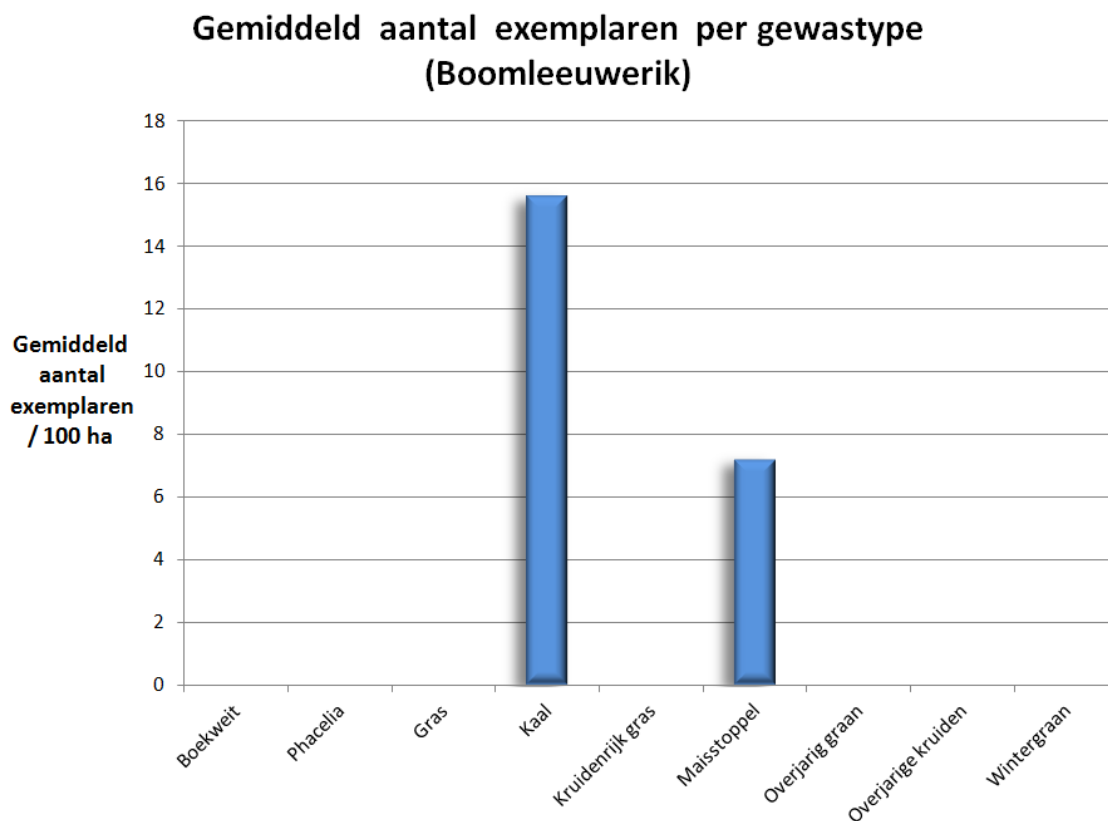
Figuur 7. Gemiddeld aantal Vinken per gewastype in de Naarder Eng.

Verrassend is dat ook het overjarig, zaaddragend graan vrij laag scoort met gemiddeld 55 exemplaren per 100 ha. In 2015 is op akker 16 niet geoogst en bleven de aren staan tot in maart van het volgende jaar. De verwachtingen waren hoog gespannen omdat de zaadproductie van wintergraan kan oplopen tot ongeveer 11.000 kg / ha ((Darwinkel 1997) terwijl Boekweit slechts een zaadproductie tot ongeveer 2000 kg /ha heeft. Weliswaar zal de productie op de matig bemeste zandgrond in de Naarder Eng een stuk lager liggen, waarschijnlijk minder dan de helft van deze maxima, maar ook bij deze lagere opbrengsten zal de zaadproductie van het graan een factor vijf hoger kunnen liggen dan die van Boekweit. Deze verhouding vinden we echter niet terug in het vinkenbezoek, integendeel, op de boekweitakker telden we gemiddeld meer dan 8 x zoveel Vinken als op de graanakker. Op het graan werd slechts 1 x een groepje Vinken waargenomen terwijl op boekweitakkers bijna altijd foeragerende Vinken te zien waren. De zaadzetting van het graan was in orde, maar het probleem voor de Vinken was de bereikbaarheid. De Vinken foerageren bij voorkeur op de kale grond of in bomen en ze hebben niet de behendigheid om aan de graanhalmen te bungelen om de graankorrels er uit te pikken. Bovendien vielen al vanaf augustus de eerste graankorrels uit de halmen. Deze ontkiemden al snel zodat zich onder de halmen een dichte grazige vegetatie ontstond die voor de Vink niet goed doordringbaar is en daardoor niet aantrekkelijk om in te foerageren. Op 16 oktober werd genoteerd dat de meeste zaden nog in de halmen aanwezig waren. Op 26 december waren de meest halmen kaal en was al het zaad uit de aren gevallen.

Opvallend was dat ook Huismussen de rijke voedselbron niet ontdekt hebben. Huismussen zijn prima in staat om de zaden uit de halmen te eten. De graanakker in de Naarder Eng hebben ze echter niet ontdekt. Misschien is een graanakker een dermate zeldzaam verschijnsel geworden, dat dit niet meer in het zoekbeeld van de Gooise Huismussen is opgenomen.

Phacelia, die in de zomer met de opvallend blauwe bloemen veel insecten trekt, scoort in vergelijking met de andere overjarige gewassen niet hoog. Blijkbaar produceert deze plant geen zaden die gedurende de winter gegeten worden. Dit is in overeenstemming met de onderzoeken naar akkervogels elders (zie vorige hoofdstuk).

In de resultaten van hoofdstuk 6.2.1 bleek dat de Boomleeuwerik een soort is die niet lijkt te profiteren van het door GNR gevoerde beheer. We zien dit ook terug in Figuur 8, die aangeeft dat de Boomleeuwerik alleen waargenomen is op kale akkers en maïsstoppel. Aangezien de Vink een factor 30 talrijker is dan de Boomleeuwerik heeft de anticyclische verspreiding van de Boomleeuwerik in kwantitatieve zin geen invloed op de eerder getrokken conclusies. Dit te meer daar niet uit te sluiten is dat de Boomleeuweriken door hun onopvallendheid ongezien zijn gebleven op de kruidenrijke en boekweitakkers en daar dus onderteld zijn.

Figuur 8. Gemiddeld aantal Boomleeuwerik per gewastype in de Naarder Eng.

7 Verstoringen

De Naarder Eng is op wegen en paden vrij toegankelijk en in het dichtbevolkte Gooi betekent dit, dat het recreatief gebruik van het gebied hoog is.

Hoewel wij hiernaar geen consequent onderzoek hebben gedaan zijn er bij elk bezoek wel notities gemaakt over versturende factoren.

- **Joggers en wandelaars**
Zolang deze groep de reguliere zandpaden volgt, is het versturend effect gering. Dat wordt anders als doorsteekjes worden genomen, of als men langs de akkerranden loopt. Juist daar zitten de meeste vogels. Als dit enkele malen per dag gebeurt, is er niets aan de hand, maar het negatief effect neemt toe naarmate de frequentie hoger ligt. Deze vorm van verstoring versterkt zichzelf, ook omdat er nieuwe paadjes worden gecreëerd die weer een aanzuigende werking hebben op andere wandelaars. Het ontstaan van deze 'olifantspaadjes' moet zo veel mogelijk voorkomen worden. Een goede, omgevingsvriendelijke manier is om boomstammen neer te leggen op de plaatsen waar de mensen af kunnen wijken van de reguliere route. Op deze manier wordt een deel van de wandelaars ontmoedigd om van het pad af te wijken. GNR past deze methode al toe en het is aan te bevelen om dit uit te breiden.
- **Mountainbikers**
Volgens het gedoogbeleid van GNR mogen mountainbikers niet alleen op fietspaden fietsen, maar ook op de andere paden en paadjes. Aan de bandensporen in de rulle bodem is te zien dat hier volop gebruik van wordt gemaakt. Zolang de fietsers op het pad blijven is de verstoring op vogels minimaal. Om te voorkomen dat de mountainbikers het pad verlaten en nieuwe sluippaadjes creëren werkt de hiervóór genoemde methode goed om boomstammen neer te leggen op plaatsen waar dergelijke afslagen mogelijk zijn.
- **Verkoop van kerstbomen**
Er zijn twee kavels met kerstbomen waar tussen Sinterklaas en kerstmis verkoop plaatsvindt aan particulieren. Op kavel 5 werd hier zelfs speciaal een witte partytent opgesteld om de verkoop te faciliteren. Kerstbomenkopers reden met hun auto's via de Zeeweg het gebied in om een kerstboom te bemachtigen. Bij deze groep bezoekers speelt natuurbeleving geen enkele rol. Men wil uitsluitend een kerstboom bemachtigen tegen een geringe prijs. Visueel is het een ernstige verstoring maar duurt slechts enkele weken en is lokaal.
- **Speurders met metaaldetector**
Soms komt iemand met een metaaldetector het terrein af op zoek naar waardevol objecten. Hoewel de betreffende persoon hoort te weten dat hij de akker niet mag betreden en hij alle eventuele vogels op de akker verjaagt is de frequentie van deze verstoring laag.
- **Autoverkeer naar camping NTKC**
In het noorden van het gebied is een NTKC-camping gelegen. De campinggasten rijden met hun auto over het zandpad naar de camping. De

intensiteit is echter laag en gezien de aard van het soort camping zijn de bezoekers zeer natuurminded. De verstoring is derhalve zeer beperkt.

- Honden en hondenuitlaters

De grootste verstoring wordt veroorzaakt door honden.

Het gehele gebied is vrij toegankelijk voor honden en hier wordt door hondenbezitters ook veel gebruik van gemaakt. Op de parkeerplaats bij het begin van de Zeeweg op de hoek van de Bestevaer is het een komen en gaan van auto's van mensen die hun hond uitlaten. Als de parkeerplaats vol is met acht auto's, rijden de hondenbezitters verder het terrein in en parkeren hun auto ergens op het zandpad.

Het hoeft geen betoog dat het grote aantal honden afbreuk doet aan de natuurlijke waarde van het gebied. Uiteraard is de ene hond de andere niet en houden de meeste honden gelijke tred met hun baas zonder noemenswaardige overlast te veroorzaken, maar er is ook een groep honden die uitgelaten door de akkers en bossen rent, zodra de deur van de achterbak is geopend.

Het summum nam ik waar bij twee dames die hun jachthond trinden door telkens een dode eend in een akker te gooien en deze door de hond te laten apporteren. Het verstorend effect was weliswaar beperkt, maar het in een akker smijten van een dode eend is niet wat GNR voor ogen staat bij een vogelvriendelijk beheer.

De aanwezige vogels worden veelvuldig gestoord door deze loslopende honden. De gevoeligheid verschilt per vogelsoort. Tweemaal waren er Nijlganzen en Grauwe Ganzen op de akkers neergestreken, maar deze werden alras opgejaagd door honden en zijn ook niet meer teruggezien. Naarmate een vogel zwaarder is, is de inspanning om op te vliegen groter en de gevoeligheid voor de verstoring door de honden zal daarom ook toenemen wanneer de vogel zwaarder is. Zware vogels zoals eenden, maar wellicht ook kramsvogels en koperwieken zullen na enkele verstoringen geneigd zijn het gebied geheel te verlaten. De tolerantie van de Vink lijkt in dit opzicht vrij hoog te zijn.

Zoals eerder opgemerkt vliegen Vinken telkens heen en weer tussen de boomranden en de akkers en binnen dit gedragspatroon lijkt het niet zo bezwaarlijk om meerdere malen per uur op te vliegen voor een passerende hond.

Ook voor de natuurliefhebber, die niet bezig is om zijn hond uit te laten, doet de aanwezigheid van de vele honden nogal afbreuk aan de natuurbeleving. Vanaf de bank naast de meest noordelijk gelegen akker heeft men een prachtig uitzicht over de akker met kruiden met daarachter zicht op het Gooimeer en de Flevoland. Als men echter tijdens een zonsondergang boven het Gooimeer telkens wordt besnuffeld of toegebluft, krijgt de ergernis hierover vaak de overhand boven het genot van het zien van het fraaie panorama. Het gebied wordt door natuurliefhebbers, die puur willen genieten van de landschappelijke entourage dan ook gemedend.

8 Zoogdieren

De volgende waarnemingen van zoogdieren zijn genoteerd

Ree

In het westelijk deel werden vijf maal één of meer Reeën waargenomen. Het maximum aantal bedroeg drie exemplaren op 27 december 2014. De dieren zijn in het duister actief en verblijven in de zomer ook in het graan, waar zo nu en dan hun koppen boven de halmen te zien zijn.

Konijn

Tijdens de reguliere tellingen werden meestal enkele Konijnen waargenomen. Het aantal konijnenkeutels wees er echter op dat de aantallen groter moesten zijn dan de geobserveerde enkelingen. Een avondbezoek op 17 juni 2014 bevestigde deze indruk. In de schemer kwamen steeds meer Konijnen te voorschijn uit de struikzone met vlier en bramen ten zuiden van akker 7 en 8. In het schemerdonker foerageerden er 50 Konijnen op de akker met Boekweit en diverse kruiden. Het is geen wonder dat hier geen kruiden tot zaadvorming komen want in deze zone van enkele 10-tallen meters breed is de begrazingsdruk zo hoog dat er een zeer schrale korte begroeiing overblijft.

In de andere delen van het gebied zijn de dichtheden aan Konijnen minder hoog; daar werden op 17 juni 30 exemplaren geteld. Op de bewuste avond werden dus totaal 80 exemplaren geteld, wat ongetwijfeld een onderschatting is van het werkelijke aantal Konijnen in het gebied.

Door konijnen begraasde boekweitakker in het noorden van het gebied (akker 7 en 8)

9 Beheeradviezen

Op basis van de landschapskenmerken van Dochy en Hens (2005) kunnen we de Naarder Eng indelen bij de kleinschalige landschappen. Typische soorten van het open landschap, zoals Veldleeuwerik, Grauwe Gors, Kievit en kiekendieven zullen we er niet aantreffen evenmin als de Patrijs die door Kragten (2009) als kansrijke vogel voor de Naarder Eng wordt genoemd. Beheermaatregelen die op deze soorten zijn gericht zullen geen kans maken. Het gebied is daarvoor te boomrijk. Voor de typische soorten van het half openlandschap, zoals de Vink, is dit juist een pre, omdat zij bij verstoring snel dekking kunnen zoeken in de meest nabijgelegen boom, maar voor soorten waarvan het anti-predatie gedrag meer is gebaseerd op camouflage in combinatie met ontwijkvluchten is het juist omgekeerd en vormen de bomen een gevaarlijk element omdat van hieruit onverwacht een roofvogel te voorschijn kan komen.

Op basis van deze indeling moeten we de kandidaten dus kiezen uit de shortlist van vink-achtige vogels die een voorkeur hebben voor halfopen landschappen, zoals Kneu, Ringmus, Grauwe Gors, Geelgors en Groenling.

De wens van de beheerder en vogelaars is uiteraard dat de genoemde soorten in groten getale de vogelvriendelijke akkers zullen weten te vinden maar zoals toegelicht in § 6.2.2. speelt het verspreidingsgebied van de standvogels een grote rol. Deze kan er voor zorgen dat soorten zoals Geelgors en Grauwe Gors weg zullen blijven. Deze vogels laten zich in hun verspreiding niet forceren, met andere woorden: 'de beheerder wikt maar de natuur beschikt'.

Op basis van onze resultaten kunnen we constateren dat de Vink het meest weet te profiteren van het vogelvriendelijke akkerbeheer. De Vink is een talrijke Nederlandse broedvogel, waarvan het aantal wordt geschat op 600.000-700.000 exemplaren (www.sovon.nl). Deze vogels trekken in de winter deels naar zuidelijker gebieden, maar door de immigratie van noordelijke broedvogels herbergt ons land in de wintermaanden een aantal exemplaren dat minstens zo groot is als de broedpopulatie. Sovon waagt zich niet aan een schatting van het aantal, maar vat het samen als een 'uiterst groot aantal'.

Hoewel de Vink dus allerminst bedreigd is, is het een karakteristieke akkervogelsoort en is het de moeite waard om te stimuleren dat deze soort in grote groepen op de enges voor blijft komen.

Dit hoeft niet te betekenen dat de beschermingsmaatregelen volledig zijn gefocust op het maximaliseren van het voorkomen van de Vinken. Het is daarnaast te adviseren om vanuit het oogpunt van diversiteit het beheer ook te richten op het voorkomen van een breder scala aan vogelsoorten.

Het vogelvriendelijke beheer hoeft daarom ook niet specifiek gericht te zijn op één soort, maar zal meer gericht kunnen zijn op het stimuleren van de natuurlijke waarden van het halfopen engenslandschap in het algemeen. De aandacht kan dan gericht zijn op zowel de biodiversiteit (het voorkomen van veel verschillende soorten) als de biomassaaliteit (het voorkomen van zo veel mogelijk exemplaren van één soort) waarbij de Vink vooral past in de biomassaaliteit.

Overwinteren van zaaddragende gewassen

De literatuur en de resultaten op de Naarder Eng tonen aan, dat het laten staan van zaaddragende gewassen de meest effectieve maatregel is om het voorkomen van akkervogels te stimuleren. Dit betekent in feite dat het beheer, zoals dat nu wordt gevoerd op de vogelvriendelijke akkers grotendeels gecontinueerd kan worden. Voor het beste resultaat voor overwinterende vogels gelden de volgende adviezen:

- Geschikte gewassen zijn onder andere Boekweit, Melde, Granen, klavers, maar omdat het resultaat jaarlijks kan wisselen door verschillende weersomstandigheden is het aan te bevelen een gevarieerd pakket aan te bieden in de vorm van zaadmengsels of veel akkertjes met verschillende gewassen.
- Phacelia produceert geen zaad dat door vogels wordt gegeten.
- De zaden van Spelt vallen te vroeg uit de aren om voor wintervogels geschikt te zijn.
- Op akkers die regelmatig gemaaid worden ten behoeve van veevoer, wordt geen zaad geproduceerd door de aanwezige kruiden en worden daarom nauwelijks bezocht door vogels.
- Vergelijkbare akkers waar de kruiden de tijd krijgen om zaad te produceren (akker 15) kunnen in de winter echter veel vogels aantrekken.
- Het groeiseizoen voor groenbemesters is te kort om zaad te produceren.

Naast het maximaliseren van de zaadproductie op overjarige akkers, zijn er diverse maatregelen om meer vogels te trekken.

Graanstoppel en oogsten van graan

Gedurende onze telperiode bleken de graanakkers geen grote aantrekkingskracht uit te oefenen op vogels. Op de verpachte grond werd het graan al vroeg geoogst, waarna de grond werd omgeploegd en ingezaaid met een groenbemester, die gedurende de winter niets eetbaars te bieden had aan de overwinterende vogels. Zelfs de akker waar het graan niet werd geoogst leverde tegenvallende resultaten op.

Het beste resultaat valt te verwachten van akkers die na de oogst niet worden geploegd, zodat gemorste graankorrels beschikbaar blijven en onkruiden, zoals Muur zich nog kunnen ontwikkelen en zaaddragend kunnen worden voor het intreden van de winter. Een mogelijk struikelblok kan ontstaan als de gevallen graankorrels massaal gaan ontkiemen en een dichte grazige vegetatie gaan vormen die voor de meeste gorzen ondoordringbaar is.

Kruidenrijke weiden

Voor de ontwikkeling van de gewassen op de akkers zijn jaarlijks meerdere grondbewerkingen noodzakelijk in de vorm van ploegen en eggen. Voor het plantaardig en dierlijk leven in de bodem is dit niet bevorderlijk.

De soortenrijkdom is daardoor beperkt en van natuurlijke dynamiek is geen sprake meer. Het is een vrij grote investering om jaarlijks een gewas in te zaaien. In verband hiermee is het aan te bevelen om één of meer kavels zich op een meer natuurlijke manier te laten ontwikkelen. In het eerste jaar kan een akker eenmalig ingezaaid worden met een natuurlijk gras (bijvoorbeeld Rood Zwenkgras). Indien er verder niets aan wordt gedaan, zal die zich ontwikkelen tot een bramenstruweel met veel jonge boompjes. Om dit te voorkomen kan de akker om het jaar gemaaid worden. Om een variatie te behouden kan elke twee jaar worden gemaaid, niet de hele akker in één

keer, maar het ene jaar de ene helft en het volgende jaar de ander. Op deze manier zullen diverse zaaddragende planten zich kunnen ontwikkelen en zal met name het bodemleven veel rijker worden met evertebraten en muizen. In deze situatie zijn de talrijke Konijnen niet meer een bedreiging voor de akkergewassen, maar een welkome helper om de vegetatie laag te houden. Het is aan te bevelen om dit grasland niet te dicht bij de parkeerplaats te situeren omdat de kavel anders waarschijnlijk vooral een hondenuitlaatplaats wordt.

Aanplant meer besdragende bomen en heesters.

Om het voedselaanbod voor vogels die bessen eten te vergroten, is het aan te bevelen om meer bessendragende bomen en heesters aan te planten. De aanplant kan gedaan worden in bosranden, waardoor de groei van een dichte voedselrijke haag mogelijk wordt. Verder zouden nieuwe singels in de grote akkers kunnen worden aangelegd. Op de akkers 1,2 14 en 10 is het mogelijk om bessensingels aan te planten, zonder dat dit afbreuk doet aan het halfopen akkerlandschap. Bij het samenstellen van deze singels heeft een gevarieerde samenstelling de voorkeur, zodat verschillende vogelsoorten er in uiteenlopende periodes van kunnen profiteren. Zo hebben bijvoorbeeld Drentse krentenboompjes (Amelanchier) en vlieren een zeer hoge productie van bessen. Meestal worden deze bessen al in de nazomer door grote groepen Spreeuwen opgegeten. Nu is er niets ten nadele van deze vogelsoort, maar het is wel de bedoeling, dat ook wintergasten kunnen profiteren in de winterperiode. Dichte stekelachtige heesters hebben de voorkeur, zodat ook ruime nestgelegenheid wordt gecreëerd voor broedvogels.

Te denken valt aan de combinatie van de volgende soorten:

Gelderse Roos, Drents Krentenboompje, Meidoorn, Duindoorn, allerlei soorten Prunus, Rozen, Bramen, Japanse Wijnbes (Rubus-soorten), Vlier, Lijster- en Meelbessen (Sorbus-soorten), Sneeuwbes, Sneeuwbalsoorten en Winterbes.²

Honden en hondenuitlaters

Het gehele gebied is vrij toegankelijk voor honden en van die mogelijkheid wordt door hondenbezitters veel gebruik gemaakt. De regeling houdt in dat de hond los mag rondlopen, maar wel onder appèl blijft. Daarbij wordt verwacht dat de honden op de wegen en paden blijven. Wanneer een afstand van enkele meters aan beide kanten daarvan wordt aangehouden, valt dit nog binnen de toegestane marge. Tijdens de inventarisatie is gebleken dat er hondenbezitters zijn die zich niet houden aan de toegangregels. Voor hen geldt, dat zij bij overtreding daarvan een strafbaar feit plegen. Hoewel wij geen kwantitatief onderzoek hebben verricht naar de mate waarin de vogels verstoord worden door deze rondrennende honden, hoeft het geen betoog dat hiermee afbreuk wordt gedaan aan de natuurlijke uitstraling van het gebied. Het zou een goede zaak zijn wanneer er frequenter wordt gecontroleerd op het naleven van de toegangsbepalingen.

² Commentaar GNR / Poul Hulzink: Bij nieuwe aanplant wil GNR alleen gebruik maken van inheemse, bij de bodem passende struiksoorten. Drentse krentenboompje, Japanse wijnbes, Meelbes, Sneeuwbes en Winterbes vallen daarom af.

10 Geraadpleegde bronnen

- Bijlsma R.G. 2013. Dode winter, of: hoe de vogels van de Veluwe akkers verdwenen. Limosa. Themanummer akkervogels 86(3).
- Bos J. 2013. Graanstoppels en akkervogels. Limosa Themanummer akkervogels 86 (3).
- Darwinkel, A. 1997. Teelthandleiding wintertarwe. Praktijkonderzoek Plant en Omgeving B.V.
- Dochy O. 2013. Trioranden voor akkervogels: de grote drie in één pakket. Limosa. Themanummer akkervogels 86 (3).
- Dochy O.& M. Hens. 2005. Van de stakkers van de akkers naar de helden van de velden. Beschermingsmaatregelen voor akkervogels. Rapport van het Instituut voor Natuurbehoud. IN. R2005.01.
- Hoof, van 't J., Kragten, S. & Tulp I. 2013. Themanummer Akker vogels. Limosa. Nederlands Ornithologische Unie en SOVON Vogelonderzoek Nederland.
- Jonkers, D.A., Kole, R.A, & Taapken, J. 1985. Vogels tussen Vecht en Eem. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum: 351-352.
- Kragten, S. 2009. Mogelijkheden voor vogels en akkers en akkerranden in het Goois Natuurreservaat. Verde Natuuradvies 2009/01.
- Noorden, B. van. Tien winters akkervogels in het hamsterreservaat Sibbe. Limosa. Themanummer akkervogels 86.3.
- Ottens H.J. , Wiersma, P. & Koks, B.J.. 2013. Wintervoedsel voor Groningse en Drentse akkervogels. Limosa Themanummer akkervogels 86 (3).
- Prop, D. 2010. Roodborsttapuit, Boomleeuwerik en Boompieper in Gooi en Vechtstreek 2010. Rapportnummer 194. Vogelwerkgroep het Gooi en Omstreken.
- Roodbergen M., Teunissen, W. & Liefing ,M. 2011. Winteropvang voor akkervogels in Zeeland. SOVON onderzoeksrapport 2011/22 SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Stip A., Kleijn, D. & Teunissen, W.. 2013. Effecten van het aanbieden van voedselgewassen op de talrijkheid van overwinterende akkervogels: een eerste analyse. Limosa. Themanummer akkervogels 86 (3).
- Weenen, H. 2010. Broedvogels van de Naarder Eng in 2010. Vogelwerkgroep het Gooi en Omstreken. Rapportnummer 194.
- Wiersma P. , Ottens, H.J., Kuiper, M.W. Slaich, A.E. Klaassen, R.H.G. Vlaanderen, O. Postma M. & Koks, B. 2014. Analyse effectiviteit van het akkervogelbeheer in provincie Groningen. Rapport Stichting Werkgroep Grauwe Kiekendief